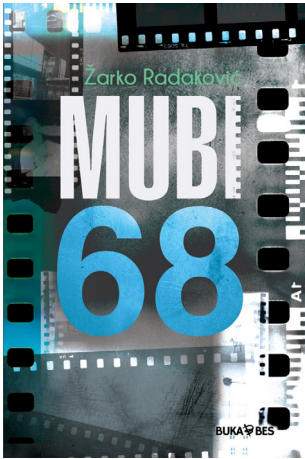

FILM KAO PALIMPSEST

(Žarko Radaković: *MUBI 68*, Treći trg – Srebrno drvo, Beograd, 2023)

Žarko Radaković, možda najavangardniji srpski prozni pisac danas, napisao je novu knjigu, *MUBI 68*. Reč je o knjizi bez žanrovskog uporišta, strukturno podeljenoj na šezdeset i osam pripovesti. Zašto baš ovaj broj, možemo samo da pretpostavimo, s obzirom na to da je i u ranijim knjigama Radaković pisao o 1968. kao generacijskoj priči od velikog uticaja na sve posmatrače i aktore tadašnjih događanja i preokreta. MUBI je, otkriće se već na prvim stranicama autorovog predgovora, svetska internet-platforma za gledanje autorskih filmova. Svaka od šezdeset osam priča u ovoj knjizi u specifičnoj je vezi s jednim od filmova odgledanih na ovoj internet platformi. Zagonetan naslov *MUBI 68* već u predgovoru prestaje to da bude, ali Radaković želi da čitaoca provocira, da ga zaintrigira dodajući dozu nesigurnosti, skoro mističnog iskustva po kome se stvari

odvijaju ne samo na površini, onako kako na prvi pogled izgleda, već iznenadno, zagonetno i izvan kontrole:

Šta je MUBI? Nisam želeo to da dokučim, čak ni kada sam znao šta ta skraćenica znači. Jer: želeo sam da MUBI znači više od toga što uistinu jeste. MUBI je ovde postao/-la/-lo više od sebe samog/-e.

Odgledani filmovi poslužili su samo kao podloga za pisanje, a ni same priče u ovoj knjizi nisu postale prave priče već su deo veće celine.

Radaković želi da platformu vidi i predstavi nam je kao nešto više od onoga što jeste. MUBI, pored toga što ima svoje realističko uporište, postaje za njega predložak, palimpsest, otvorena knjiga čiji je sadržaj moguće izmeniti, precrtati i iskoristiti samo kao potencijal daljeg stvaranja, iako to nije potpuno jasno na prvi pogled sve dok se čitalac ne posveti traganju za vezama. Svaka od šezdeset osam priča obeležena je brojem i veliki deo njih ispričevan je u prvom licu. Priče je moguće čitati u kontinuitetu jer se mnoge od njih čak i tematski nadovezuju. Za neke se ne može odmah pronaći poveznica s ostalima, ali čitalac može biti, a uistinu i biva, nošen ne samo stilskom zaokruženošću već mogućnošću da i sopstvenim angažmanom samostalno povezuje i nadomešta nedostajuće delove i tako konstruiše koherentno delo, romaneskno u svojoj osnovi. *MUBI 68* moguće je čitati i kao roman iz više razloga. Pre svega, na samom početku, odmah nakon predgovora, priča „Kratak sadržaj” počinje rečenicom: „Radnja u ovoj knjizi odvija se uoči, tokom i neposredno posle rata u nekoliko susednih zemalja [...]”, što navodi čita-

oca na pomisao da je radnja ove knjige celovita, a u to ga dodatno uverava i pripovedačko „ja” koje se često javlja i kao glas autora što ispoveda sopstvene, već poznate biografske priče (brat Miloje, prevođenje Handkea itd.). U knjizi se održava i izvesna unutrašnja osećajnost i spoljašnja atmosfera koja se ponavlja i prepoznaje po sličnosti u većini priča. Ono što može da zbuni čitaoca udubljenog u tok pripovesti, koherentne po atmosferi i emociji, ali po tematici mozaičnoj i veoma labavo povezanoj, nalazi se na samom kraju knjige. Kada je već zaboravljeno uputstvo autora iz predgovora: „Priče u ovoj knjizi jesu delovi sveobuhvatne storije u nastavcima. ('Nisu to priče!') [...] Filmovi su prevashodno podloga za pisanje. ('Nisu to filmovi!')”, umesto sadržaja ukazuje se spisak filmova odgledanih na platformi MUBI, obeleženih istim brojevima kao i priče. Tek tada završno pitanje poslednje, šezdeset osme pripovesti: „Zašto sam bio ubeđen da je neke stvari bilo moguće povezati čak i onda kada su sveze bile uistinu nemoguće?”, postaje izazov, udica postavljena čitaocu da krene u potraga za skrivenim vezama između filmskih i autorovih priča, i čitanje može da počne iznova u potpuno novom svetlu, kroz traganje za navedenim filmovima. Mogućnost da se filmovi, radnja, likovi i atmosfera povežu sa Radakovićevim pripovestima jeste izazov, a može biti i igra koja napušta prostor književnosti i odvajajući se od njega povezuje ga sa filmskim artefaktom u kolopletu najmaštovitijih čitaočevih recepcija obe umetnosti.

Iako je slična nekim prethodim nastojanjima Žarka Radakovića da poveže književnost sa drugim umetnostima (*Knjiga o muzici, Era* i *Knjiga o fotografiji*), čini se da ova zamisao da se povežu filmski i književni postupak odlazi i korak dalje. Radaković, dakle, nastavlja sopstvenu praksu istraživanja granica umetnosti bez obzira na žanrovske prepreke koje prirodno odvajaju jezike različitih umetnosti – muzičke, likovne, filmske ili književne. Međutim, ova knjiga nastaje na drugačiji način. Mladalačko oduševljenje i bavljenje konceptualnom umetnošću ostavilo je traga i na njegovom književnom delu, a romani posvećeni umetnicima, *Era* i *Knifer*, predočili su načine na koje on želi da eksperimentiše s tekstom. Roman *Era* je evokacija učešća u zajedničkom stvaranju umetničkog dela, konceptualnog rada Ere Milivojevića. Alatom književnog jezika, nadahnuto u svojoj preciznosti, Radaković prenosi doživljaje pokreta, namere, utiska, boje, neartikulisane radnje, izvlačeći iz njih smisao koji oni u svojoj trenutnoj pojavnosti tek potencijalno nose. Time pisac čitaocu omogućava da napravi most između književnog i konceptualnog dela. Slična tehnika korišćena je i u njegovim narednim romanima, *Knifer*, *Krečenje*, *Kafana* itd.

Citirajući u predgovoru za *MUBI 68* Petera Handkea da je čin sažimanja svih mogućih i nemogućih raznorodnosti u „spoj nespojivog” „i te kako moguć”, Radaković sledi sopstveni istraživački žar u potrazi za otkrivanjem toga kako različite umetničke forme – muziku, fotografiju, konceptualnu ili likovnu umetnost – pretočiti u književnost, odnosno kako da zvuk, sliku, pokret opiše jezikom i tako stvori potpuno novu autohtonu kreaciju. Posle *Knifera*, *Ere*, *Knjige o muzici* i *Knjige o fotografiji*, i *MUBI 68* predstavlja još jedan okretaj zavrtnja u pristupu ovoj poetici. Film postaje ne samo predložak gde neuhvatljivi spoj priče i slike valja pretočiti u jezik već biva pre svega *provokacija* za nepouzdano pripovedača da dalje istražuje i razmaštava datost hvatajući se ukoštac sa mogućnošću drugog mišljenja. Poput drevnih pisara, Radaković tako stvara svesku *palimpsesta* gde je „meso” filma sastrugano do kosti, a na kosturu svakog predloška izraslo je

potpuno novo vezivno tkivo asocijacija – mišići, meso i koža novih situacija i likova, da bi se na kraju pripovesti pojavile i u potpuno novom ruhu. „Drama o kojoj ovde govorim nije moja, ali u njoj uvek mogu postojati drugi. Baš kao što ni oni kojima ovo pripovedam, ma koliko ne shvatali smisao svega, i te kako mogu kasnije da ponove sve ovde rečeno”, komentariše Radaković pripovest nastalu na tlu jednog Bergmanovog filma. Uverenje da je sve povezano i da naše priče liče na tuđe, kako i da se u tuđim možemo pronaći, dolazi direktno iz samih osnova učenja o književnosti i katarzi. Bez te povezanosti i prepoznavanja, Radaković veruje da nije ni moguće pisati i stvarati.

Najzanimljiviji deo knjige jeste upravo taj neočekivani efekat koji proizvodi ponuđena igra prepoznavanja, čime ovako zamišljen i ostvaren koncept pronalazi svoje ishodište u novom narativno-tematskom jedinstvu, a to je da niz od šezdeset osam odgledanih filmova, autor tvrdi slučajno izabranih, tvori jednu novu, koherentnu celinu koja nije samo puko nizanje nezavisnih priča već se one, ako je verovati autoru da je zaista reč o slučajnom izboru, na mističan način nadovezuju i tvore celinu u koju pripovedač više nije, kako bismo pomislili, nasilno umetnut već je direktno umešan. Onaj ko se odvaži da pogleda filmove, ustanoviće da, na jednom nivou, predložak nikada nije do kraja izneveren, ali da je poput kameleona potpuno prilagođen novoj sredini koja priča jednu novu pripovest. Ona bi mogla biti i veoma lična, ali to čitalac neće nikada saznati, jer „Beleška o piscu” na kraju knjige i dalje ostaje u domenu eksperimenta, već samim tim što je ispričana iz ugla nepouzđane pripovedačice, osobe čije ime ostaje tajna („Zovem se Žanka (ili Mitra). Samu sebe zovem Žan (ili samo Mi)”). Žarko Radaković postaje lik iz njene priče koja beleži samo jedan njihov kratki susret izmešten iz vremena i prostora sa natruhama fantastičkog koje se prepliće sa naturalističkim detaljima iz kojih se prozire sposobnost lika Ž. R. da pripoveda i opčinjava druge svojim pripovestima. „Izgledao je kao junak svojih pripovesti”, ključna je rečenica ove parabiografije koja istovremeno postaje i poetička izjava. Radaković se, dakle, i ovde poigrava sa čitaocem, kao i u prethodnim knjigama gde biografska beleška postaje priča, isečak iz nekog davnog događaja, kockica mozaika koja će možda tek jednog dana postati deo veće povesti o piscu. Ovako uklopljene, mistifikovane i eksperimentalne, sve te pripovesti što polaze od događaja, malo toga otkrivaju na nivou realističke spoznaje, ali svakako jesu ključ za otvaranje poetičkih vrata Žarka Radakovića.